

Володимир Набоков

Помста

(оповідання)

I

Остенде, кам'яна пристань, сірий шtrand, далекий ряд готелів повільно поверталися, спливали в бірюзову каламуть осіннього дня.

Професор закутав ноги в картатий плед і зі скрипом відкинувся в парусиновий затишок складного крісла. На чистій охряній палубі було людно, але тихо. Стримано ухали котли.

Молоденька англійка у вовняних панчохах бровою вказала на професора.

— Схожий на Шелдона, чи не так? — звернулася вона до брата, що стояв поруч.

Шелдон був комічний актор, — лисий велетень із круглим пухким обличчям.

— Він дуже задоволений морем... — тихо додала англійка. Після чого вона, на жаль, випадає з моєї розповіді.

Брат її, мішкуватий рудий студент, що повертався до свого університету — закінчувалися літні канікули, — вийняв із рота трубку і сказав:

— Це наш біолог. Чудовий старий. Потрібно мені привітатися з ним.

Він підійшов до професора. Той підняв важкі повіки. Упізнав одного з найгірших і найстаранніших своїх учнів.

— Перехід буде чудовий, — сказав студент, легко потиснувши велику холодну руку, подану йому.

— Я сподіваюся, — відповів професор, пальцями погладжуючи сіру свою щоку. І повторив переконливо: — Так, я сподіваюся.

Студент ковзнув очима по двох валізах, що стояли поруч зі складним кріслом. Одна була стара, статечна: як плями пташиного посліду на пам'ятниках, біліли на ній сліди давніх наклейок. Інша — зовсім нова, помаранчева, з палаючими замками, чомусь привернула увагу студента.

— Дозвольте, підніму вашу валізу, — а то впаде, — запропонував він, щоб якось підтримати розмову.

Професор усміхнувся. Чи то сивобровий комік, чи то старіючий боксер...

— Валіза, кажете? А чи знаєте, що я в ній везу? — запитав він, немов із деяким роздратуванням. — Не вгадуєте? Прекрасний предмет!.. Особливий рід вішалки...

— Німецький винахід, сер? — підказав студент, згадавши, що біолог щойно побував у Берліні на вченому з'їзді.

Професор засміявся соковитим скрипучим сміхом. Вогнем бризнув золотий зуб.

— Божественний винахід, друже мій, божественний. Необхідний кожній людині. Утім, ви самі возите із собою такий самий предмет. А? Або, можливо, ви — поліп?

Студент осклабився. Знав, що професор схильний темно жартувати. Про старого багато говорили в університеті. Говорили, що мучить він свою дружину — зовсім молоду жінку. Студент раз бачив її: худенька така, з вражаючими очима...

— Як поживає, сер, дружина ваша? — запитав рудий студент.

Професор відповідав:

— Відкрию вам правду, мій дорогий друже. Я довго боровся із собою, але тепер змушений вам сказати... Мій дорогий друже, я люблю подорожувати мовчки. Вірю, ви пробачите мене.

І тут, розділяючи долю своєї сестри, студент, зніяковіло посвистуючи, назавжди йде з цих сторінок.

А біолог насунув чорний фетровий капелюх на щетинисті брови, бо сліпуче біла в очі морська брижа, і занурився в уявний сон. Сіре поголене обличчя його, з великим носом і важким підборіддям, було облите сонцем і здавалося щойно виліпленим із мокрої глини. Коли на сонце набігала легка осіння хмара, обличчя професора ставало раптом кам'яним — темніло і висихало. Усе це, звісно, було лише зміною тіней і світла, а не відображенням думок його. Навряд чи на професора приємно було б дивитися, якби дійсно думки його відбивалися.

Річ у тім, що днями він отримав із Лондона від найманого детектива донесення про те, що дружина йому зраджує. Перехоплено було лист, написаний дрібним, знайомим почерком, який починався так: "Мій коханий, мій Джек, я ще сповнена твоїм останнім поцілунком..."

А професора звали аж ніяк не Джеком. У цьому-то й була сутність усієї справи. Зрозумівши це, він відчув не здивування, не біль і навіть не мужню досаду, а — ненависть, гостру й холодну, як ланцет. Він зрозумів абсолютно чітко, що дружину свою він уб'є. Коливань бути не могло. Залишалося тільки придумати найболючіший, найвитонченіший вид убивства. Відкинувшись у складному кріслі, він у сотий раз перебирав усі тортури, описані мандрівниками і середньовічними вченими. Жодне йому не здавалося досить болючим. Коли вдалині, на межі зеленої брижі, забіліли скелі Довера, він ще нічого не вирішив.

Пароплав змовк і, погойдуючись, пристав. Професор пішов по сходнях за носієм. Митний чиновник, скоромовкою перерахувавши речі, що не підлягають ввезенню, попросив відкрити валізу — нову, помаранчеву. Професор повернув легкий ключик у замок, відчинив шкіряну кришку. Позаду нього якась російська дама голосно скрикнула: батюшки! — і потім нервово розсміялася. Двоє бельгійців, що стояли з боків професора, поглянули на нього якимось знизу; один знизав плечима, інший тихо свиснув. Англійці безпристрасно відвернулися. Чиновник, узятий зненацька, витріщив очі на вміст валізи. Усім було дуже моторошно і ніяково.

Біолог холодно назвав себе, згадав університетський музей. Обличчя прояснилися. Засмутилися тільки кілька дам, зрозумівши, що злочину не сталося.

— Але чому ви возите це у валізі? — з шанобливим докором запитав чиновник, обережно опустивши кришку і чиркнувши крейдою по яскравій шкірі.

— Я поспішав, — сказав професор, втомлено мружачись, — ніколи було забивати в ящик. До того ж річ цінна, у багаж я не віддав би.

Професор сутулою, але пружною ходою пройшов на дебаркадер, повз полісмена, схожого на величезну іграшку. Але раптово він зупинився, ніби згадавши щось, і зі світлою, доброю посмішкою пробурмотів: "А! Знайдено... Дотепний спосіб..." Потім полегшено зітхнув, купив два банани, пачку цигарок, хрусткі простирадла газет — і за кілька хвилин летів у затишному відділенні континентального експреса, вздовж саяного моря, вздовж білих укусів, вздовж смарагдових пасовищ Кента.

Справді чудові очі... Зіниця — що блискуча крапля чорнила на сизому атласі. Волосся — підстрижене, блідо-золоте: шапка пишного пуху. Сама — маленька, пряма, з плоскими грудьми.

Вона чекала чоловіка вже напередодні, а сьогодні напевно знала, що він приїде. У сірій відкритій сукні, в оксамитових туфельках, сиділа вона на павичевій тахті у вітальні й думала про те, що даремно чоловік не вірить у парфумів і відверто зневажає молодого шотландця-спірита з білими ніжними віями, що інколи в неї буває. Адже з нею й справді трапляються дивні речі. Нещодавно уві сні їй з'явився небіжчик-юнак, з яким до заміжжя вона блукала в сутінках, коли так примарно біліє квітуча ожина. Вранці вона, ще ніби в дрімоті, написала йому олівцем лист — лист своєму сновидінню. У цьому листі вона збрехала бідному Джеку. Адже вона його майже забула, любить переляканою, але вірною любов'ю свого страшного, болісного чоловіка, а між тим хотілося теплотою земних слів зігріти, підбадьорити милого, примарного гостя. Лист таємниче зник із бювара, і тієї ж ночі їй наснився довгий стіл, з-під якого раптом виліз Джек і вдячно закивав їй... Тепер їй чомусь було неприємно згадувати цей сон... Немов вона чоловіка зрадила з примарою...

У вітальні було тепло й ошатно. На широкому низькому підвіконні лежала шовкова подушка, яскраво-жовта у фіолетову смужку...

Професор приїхав у ту саму хвилину, коли вона вирішила, що пароплав його пішов на дно. Визирнувши з вікна, вона побачила чорний верх таксомотора, простягнуту долоню шофера і важкі плечі чоловіка, який, нахиливши голову, платив. Пролетіла кімнатами, пробігла вниз сходами, хитаючи худенькими, оголеними руками.

Він піднімався їй назустріч, сутулий, у широкому пальто. За ним слуга ніс валізи.

Вона притулилася до його вовняного кашне, легко піднявши підборами вгору одну ногу, тонку, в сірій панчосі. Він поцілував її в теплу скроню. З м'якою усмішкою відсторонив її руки.

— Я запилений... постривай... — пробурмотів він, тримаючи її за кисті.

Вона, мружачись, струснула головою — блідою пожежею волосся.

Професор, нагнувшись, поцілував її в губи, посміхнувся знову.

За вечерею, витріщивши білу кольчугу крохмальної сорочки і міцно рухаючи лискуватими вилицями, він розповідав про свою недовгу подорож. Був стримано веселий. Круті шовкові вилоги його жакета, бульдожа щелепа, лиса величезна голова із залізними жилками на скронях — усе це збуджувало в дружині його чудову жалість: так шкода їй було завжди, що він, вивчаючи всі порошинки життя, не хоче увійти до неї у світ, де течуть вірші Деламара і проносяться найніжніші астрали.

— Що, постукували без мене твої примари? — запитав він, вгадавши її думки.

Їй захотілося розповісти йому про сновидіння, про лист, — але було якось соромно...

— А знаєш, — продовжував він, обсипаючи цукром рожевий ревінь, — ти і твої друзі грають із вогнем. Дійсно дивні бувають речі. Мені один віденський лікар днями розповів про неймовірні перевтілення. Жінка одна, — ворожка така, кликуша, — померла — від розриву серця, чи що? — і коли лікар роздягнув її — це було в мадярській халупі, при свічках, — то тіло цієї жінки вразило його: воно було все затягнуте червонуватим блиском, м'яке і слизьке на дотик. І придивившись, він

зрозумів, що це тіло, повне й туге, суцільно складається ніби з тонких кругових пасків шкіри, — немов воно було все перев'язане — рівно, міцно — незримими нитками, — як от є така реклама шин французьких — людина, що складається з шин... Тільки в неї шини були зовсім тоненькі й блідо-червоні. І поки доктор дивився, тіло мертвої стало повільно розплутуватися, як величезний клубок... її тіло було тонким, нескінченно довгим хробаком, що розмотувався і повз — ішов під дверну щілину, — і на ліжку залишився голий, білий, ще вологий кістяк... Але ж у цієї жінки був чоловік, — він колись цілував її, — цілував хробака...

Професор налив собі чарку портвейну кольору червоного дерева і став пити густими ковтками, не відриваючи примружених очей від обличчя дружини. Вона мерзлякувато повела худими, блідими плечима...

— Ти сам не знаєш, яку страшну річ ти мені розповів, — промовила вона схвильовано. — Значить, дух жінки пішов у хробака. Страшно все це...

— Я іноді думаю, — сказав професор, важко вистрілюючи манжетою і розглядаючи свої тупі, сірі пальці, — що врешті-решт моя наука — бездіяльна брехня, що фізичні закони вигадані нами, що все, рішуче все, може трапитися... Ті, хто вдаються до таких думок, божеволіють...

Він заглушив позіхання, постукуючи стиснутим кулаком по губах.

— Що з тобою сталося, друже мій? — тихо вигукнула його дружина. — Ти ніколи так не говорив раніше... Мені здавалося, ти все знаєш... все розмітив...

На мить судорожно роздулися ніздрі у професора, спалахнуло золоте ікло. Але одразу ж його обличчя обм'якло знову.

Він потягнувся і встав з-за столу.

— Базікаю я... пусте... — сказав він лагідно і спокійно. — Я втомився... Спати піду... Не запалюй світла, коли увійдеш. Прямо лягай у наше ліжко... У наше, — повторив він значно й ніжно, як давно не говорив.

Це слово м'яко дзвеніло в неї в душі, коли вона залишилася сама у вітальні.

П'ять років була одружена вона, і незважаючи на химерну вдачу чоловіка, на часті вихори його безпричинних ревнощів, на мовчання, на похмурість, на нетямущість — вона почувалася щасливою, тому що кохала й жаліла його. Вона, тонка, біла, — він, велетенський, лисий, із клаптями сірої шерсті посередині грудей, становили неможливе, жахливе подружжя, — та все ж їй приємні були його рідкісні сильні пестощі.

Хризантема, що стояла у вазі на каміні, впустила з сухим шурхотом кілька загнутих пелюсток.

Вона здригнулася, неприємно тьохнуло серце, їй згадалося, що повітря завжди сповнене привидів, що навіть учений чоловік її відзначив їхній страшний прояв. Згадалося їй, як Джекі виринув з-під столу і з моторошною ніжністю їй закивав. Здалося, що в кімнаті всі предмети вичікувально на неї дивляться. Вітер страху обдав її. Вона швидко вийшла з вітальні, утримуючи безглуздий крик. Передихнула: яка я, справді, дурна... У туалетній кімнаті довго роздивлялася в дзеркалі свої блискучі зіниці. Її маленьке обличчя в шапці пухнастого золота здалося їй чужим...

Легка, як дівчинка, — в одній мереживній сорочці, — вона увійшла, намагаючись не зачепити меблі, в темну спальню. Простягнула руки, намацала узголів'я ліжка, лягла з краю. Знала, що не одна, що чоловік лежить поруч. Кілька миттєвостей нерухомо дивилася вгору, відчуваючи, як дико й глухо бухає серце в грудях.

Коли очі її звикли до темряви, пересіченої смужками місяця, що ллється крізь серпанкову штору, вона повернула голову до чоловіка. Він лежав спиною до неї, закутавшись у ковдру. Вона тільки бачила його лисе тім'я, яке здавалося надзвичайно гладким і білим у калюжі місячного світла.

"Не спить, — лагідно подумала вона, — якби спав, то хрпів..."

Посміхнулася — і швидко всім тілом ковзнула до чоловіка, розкинула під ковдрою руки для знайомих обіймів. Пальці її встромилися в гладкі ребра. Коліном ударилася вона в гладку кістку. Череп, обертаючи чорними очницями, покотився з подушки до неї на плече.

Спалахнуло електричне світло. Професор у своєму грубому смокінгу, сяючи роздутими крохмальними грудьми, очима, величезним чолом, вийшов з-за ширми і підійшов до ліжка.

Ковдра, простирадла, сплутавшись, сповзли на килим. Дружина його лежала мертва, обіймаючи білий, абияк згвинчений скелет горбаня, що професор придбав за кордоном для університетського музею...

Уперше опубліковано: "Русское эхо", 1924. № 15.

Переклад українською: А.Невідомий, 2023 р.